

RESSENYES

CARRERAS, Josep Maria; BERNAT, Jordi i RIERA, Pilar (2009)
El Pla general d'obres públiques de 1935: Política, infraestructures i territori
Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques,
275 p. + DVD
ISBN: 978-84-3938-143-3

El Pla general d'obres públiques de 1935, elaborat per iniciativa de la Generalitat de Catalunya durant la Segona República, fou un document que quedà pràcticament oblidat al llarg de les dècades següents. Un oblit del tot immerescut si es pren en compte la rellevància que tingué i els aspectes que contribuïren a fer-ne una eina avançada i innovadora per al planejament, no només en l'àmbit català, sinó també en el conjunt espanyol. Malgrat les limitacions materials i l'escàs termini de què disposà l'equip redactor, s'aconseguí aplegar un volum de dades ingent que permetia oferir una visió global del territori de Catalunya i dissenyar el pla d'infraestructures corresponent. El trencament en tots els ordres que suposà la Guerra Civil (1936-1939) i el llarg règim dictatorial posterior que sorgí de les seves cendres expliquen, en bona mesura, la manca de coneixença del Pla. És cert que existeixen alguns antecedents que, ja a finals de la dècada de 1970 (Pujol, 1977) i a inicis de la següent (Carreras, Camarasa i Bernat, 1982), divulgaren els continguts del Pla, però no amb l'aprofundiment de l'obra objecte de la present ressenya.

Els autors de la publicació, Josep M. Carreras, Jordi Bernat i Pilar Riera, expressen que un dels objectius principals que n'ha guiat l'edició ha estat, justament, el de promoure la divulgació i el coneixement del Pla de 1935. El resultat final d'aquest acurat treball no hauria estat possible sense el material original que ens n'ha arribat i que guardà, durant anys, qui fou designat com a director seu, l'enginyer de camins lleidatà Victorià Muñoz Oms (1900-2000). Després d'una sèrie de vicissituds, els documents foren donats a l'Arxiu Nacional de Catalunya l'any 1997, de manera que, des de llavors, les memòries, les estadístiques, les enquestes, els mapes i els gràfics del Pla són consultables per part dels usuaris.

El llibre s'estructura en cinc grans capítols, a més a més de la introducció, les conclusions, la bibliografia i cinc annexos, el darrer dels quals està en format DVD. Els cinc capítols aborden uns continguts que van des del context, la justificació i els objectius que inspiraren el pla, fins a centrar-se, de manera molt més exhaustiva, en el que foren els diversos plans sectorials que integraren el Pla general. D'acord amb això, el primer capítol («Planificació

d'obres públiques i planificació regional») situa el lector en el marc històric que propicià la redacció del Pla, sobretot el propi del primer terç del segle xx. S'hi tracten dues qüestions rellevants en la temàtica que ens ocupa: d'una banda, el pes creixent que tindran les obres públiques en la intervenció dels governs i com a mitjà per estimular el creixement econòmic dels estats; de l'altra, la necessitat d'abordar la planificació regional davant d'una expansió urbanística que planteja uns problemes que cada vegada van més enllà dels límits estrictes de les ciutats. Al capítol, s'hi inclouran exemples europeus i dels Estats Units en cadascuna de les dues orientacions de la planificació. En aquesta doble orientació, s'acaba situant, al cas català, la confecció del *Regional planning* (1932), per un costat, i del Pla d'obres públiques (1935), per l'altre. Mentre que al primer prevaldrà l'enfocament de la planificació regional pròpia d'arquitectes i urbanistes, al segon l'enfocament serà el de la planificació de les obres públiques, domini dels enginyers.

Al segon dels capítols («Els antecedents en la planificació d'infraestructures a l'Estat espanyol»), del que es tractarà serà de veure què havia succeït fins llavors, pel que respecta a la intervenció estatal, en matèria d'obres públiques. Unes propostes definides bàsicament pel seu caràcter sectorial, ja siguin els plans de carreteres o d'obres hidràuliques, que són els dos exemples que s'hi esmenten. En contraposició amb això, es presentarà el Pla d'obres públiques de la Generalitat com el primer intent de planificació global i integrada de totes les infraestructures practicat a Catalunya i del qual, a més a més, no existeix cap precedent similar a nivell espanyol. En aquesta evolució, se citarà l'etapa de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925) com la primera oportunitat de tenir una visió conjunta de les necessitats del Principat en matèria de comunicacions.

El tercer capítol («El context polític i administratiu de la Catalunya dels anys trenta») focalitza l'estudi en l'etapa

d'autogovern que s'encetà amb la proclamació de la Segona República (1931) i l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia l'any següent. L'autogovern havia de fer possible una planificació basada en una visió global del territori de Catalunya i a donar una resposta a les demandes del país a partir del coneixement de la pròpia realitat social, econòmica i geogràfica. No obstant això, calia fer front a diversos entrebancs, com ara l'endarreriment en el traspàs de competències i, més específicament, d'aquelles qüestions relacionades amb les obres públiques. Sense elles, qualsevol proposta de pla promogut des de la Generalitat no hauria superat la fase del paper.

El quart capítol («El Pla d'obres públiques de 1935. Objectius i realització») enceta la part del llibre en què s'analitzen els aspectes propis del Pla. S'hi tracten els objectius que perseguia; l'equip tècnic que el va redactar; quina va ser la cronologia dels treballs; la informació de base utilitzada; la cartografia emprada; les divisions administratives considerades; les estadístiques i les dades preliminars per elaborar mapes, taules i gràfics; l'enquesta amb diverses qüestions (abastaments, clavegueram, sanejament de terrenys, enllumenat elèctric, etc.) que es va fer arribar als municipis; l'esquema que seguiria el pla; el pressupost general; com es finançaria, i quina seria la distribució territorial de les inversions.

El cinquè capítol («Els plans sectorials») és, amb escreix, el més extens de l'obra, atès que s'hi dediquen 140 pàgines. De fet, és lògic que així sigui si es té en compte que el Pla general s'havia d'estructurar en onze plans sectorials o seccions agrupats en tres serveis. Primerament, sota el servei de comunicacions, s'aixoplugarien cinc seccions: camins; ferrocarrils; ports i serveis marítims; aeroports i rutes aèries, i, finalment, telèfons. En segon lloc, en els serveis hidràulics i elèctrics s'enquadriaren sis seccions: regatges i grans obres hidràuliques; abastament d'aigua potable; clavegueram, evacuacions

i depuració d'aigües residuals; endegament de rius; sanejament de terrenys, i, en darrer terme, electrificacions rurals.

Per a cadascun dels onze plans sectorials, es fa un resum dels aspectes principals relacionats amb la metodologia, les fonts d'informació, les propostes i el cost previst; als textos, s'hi intercalen mapes i estadístiques. Realment, és el desglossament de les seccions que s'hi duu a terme el que permet fer adonar el lector del veritable contingut que hauria assolit el Pla si s'hagués conclòs totalment. S'ha de tenir present que, del Pla, tan sols se n'han localitzat les memòries corresponents a les seccions de camins, aeroports, telèfons, sanejaments i dessecació de terrenys, com també d'abastament d'aigua potable. La resta segurament no es va arribar a redactar. L'única part que assolí l'exposició pública fou la de camins.

La diversa extensió atorgada a les explicacions dins del llibre respon al tractament contrastat que reberen, per part dels redactors, els plans respectius. Tal com s'explica en el text, alguns plans, un cop aconseguits els traspassos de competències, tenien un tractament molt detallat i eren a punt de ser executats. A tall d'exemple, al pla de camins, el més llarg de tots, l'obra li dedica prop de seixanta pàgines. En canvi, pel que fa a d'altres plans, el material disponible és força escàs: tot just es disposa del mapa en el qual es plasmaven els eixos bàsics del Pla i algunes dades estadístiques. Això ha condicionat el que se'n pot dir. En serien exemples la secció d'endegaments de rius o la de sanejament de terrenys.

L'estructura i els continguts enumerats fins ara denoten el detall amb què el Pla, a part de ser explicat, és convenientment contextualitzat i posat en relació, tant amb el marc temporal en què fou pensat, com amb els seus antecedents immediats. Per tal d'aproximar el lector a la realitat del Pla i per entendre'n millor els continguts i les propostes, el llibre inclou uns annexos tan suggerents com atractius. Cal fer un esment molt especial al darrer

dels annexos i que s'ofereix en forma de DVD. La tecnologia ha brindat a l'usuari la possibilitat de consultar un gran nombre de documents gràfics i estadístics i té les característiques tècniques necessàries per permetre fer-ho amb molta precisió i amb una elevada qualitat de lectura. Així, desglossat per les diverses seccions del Pla, es disposa d'un accés complet al text de les memòries, si és que van ser redactades; també a la cartografia i a la resta de dades associades. Com reconeixen els mateixos autors de la publicació, el DVD és una part substancial i imprescindible del treball. Aquest suport de presentació ha estat factible gràcies al Laboratori d'Aplicacions Multimèdia (LAM) de la Universitat Politècnica de Catalunya.

La resta d'annexos el componen els índexs de les memòries dels plans; l'inventari provisional del material del Pla, que és a l'Arxiu Nacional de Catalunya; un recull de premsa sobre el Pla general d'obres públiques, i, finalment, una cronologia bàsica de la Generalitat republicana. El suport en DVD hi afegeix la versió íntegra del llibre en format PDF, tant en català com en castellà.

Com a cloenda, es pot afirmar que aquesta publicació significa una passa cabdal per recuperar la memòria d'un pla que va ser injustament oblidat tot i els mèrits que en va representar l'elaboració inèdita. L'aproximació minuciosa i articulada que n'han fet els autors, així com el DVD que acompanya el llibre, marcarà un abans i un després en els setantacinc anys que han transcorregut des que l'equip redactor del Pla es posà mans a la feina. Es confia que aquesta publicació sigui un incentiu per tal que futurs investigadors puguin donar continuïtat a aquest procés de recuperació i que es derivin recerques noves de l'explotació documental dels seus fons.

David Pavón Gamero
 Universitat de Girona
 Departament de Geografia
 david.pavon@udg.edu